

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

**Komparatystyka praw mniejszości narodowych
i mniejszości etnicznych – Republika Czeska**

dr hab. Maciej Borski

Prawo podstawowe
Warszawa 2020

Autor:

Maciej Borski – dr hab., profesor w Instytucie Nauk Prawnych Wyższej Szkoły Humanitas z siedzibą w Sosnowcu (ORCID: 0000-0001-8210-7968).

Spis treści

1. Wprowadzenie	5
2. Pojęcie mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej w Republice Czeskiej	6
3. Ochrona praw mniejszości narodowych w Republice Czeskiej z perspektywy prawa międzynarodowego	8
4. Ochrona praw mniejszości narodowych w Republice Czeskiej z perspektywy prawa krajowego	9
5. Prawa przysługujące przedstawicielom wszystkich mniejszości narodowych funkcjonujących na terytorium Republiki Czeskiej	16
6. Prawa przysługujące przedstawicielom mniejszości narodowych tradycyjnie i długookresowo zamieszkujących na terytorium Republiki Czeskiej	18
7. Gwarancje prawne uczestniczenia grup mniejszościowych w życiu społeczno-politycznym	23
8. Zakończenie	25
Bibliografia	27
Streszczenie	29
Summary	29

1. Wprowadzenie

Jak wykazał spis powszechny z 2001 r., państwo czeskie jest w zasadzie homogeniczne. Do czeskiej narodowości przyznaje się tutaj blisko 90% obywateli. Te dane wydają się rzetelne, dlatego przywołuję je, mimo że najbardziej aktualne pochodzą z 2011 r. Metodologia ostatniego spisu powszechnego wzbudza bowiem poważne wątpliwości, zaś jego wyniki są dość powszechnie podważane. Jest tak dlatego, ponieważ w jednej z rubryk kwestionariusza spisowego – dotyczącej narodowości – znalazła się informacja, że podanie danych nie jest obowiązkowe. Tego rodzaju komunikat bez wątpienia nie mobilizuje osób uczestniczących w spisie do podzielenia się informacją etniczną. Właśnie dlatego ponad 26% obywateli Republiki Czeskiej nie wskazało żadnej narodowości¹. Należy zatem przyjąć, że w kwestii narodowości wyniki ostatniego spisu powszechnego są niemiernodajne i nie należy brać ich pod uwagę w dalszych rozważaniach.

Oficjalnie Statut Rady ds. Mniejszości Narodowych wymienia 14 następujących mniejszości narodowych występujących w Republice Czeskiej: bułgarską, chorwacką, niemiecką, polską², romską, rusińską, ruską, grecką, słowacką, serbską, ukraińską, węgierską oraz od 2013 r. białoruską i wietnamską³. Według oficjalnych danych trzy największe mniejszości narodowe w Republice Czeskiej to Słowacy, Ukraińcy i Polacy. W praktyce jednak największą grupą wydają się Romowie, których liczba jest poważnie niedoszacowana⁴. Przy okazji warto

¹ Dane dostępne na https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=OBCR614A&z=T&f=TABULKA&katalog=30715&u=v1050__VUZEMI__97__19&v=v1051__null__null__null#w= (dostęp: dnia 19 czerwca 2020 r.).

² Geneza i aktualna sytuacja prawno-społeczno-polityczna polskiej mniejszości narodowej jest bardzo często podejmowaną problematyką. Tylko tytułem przykładu zob. K. Żelazny, *Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych w Republice Czeskiej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2016, nr 4 (32), s. 145–170; E. Matlochová, *Uprawnienia polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis” 2013, nr 2, vol. 2, s. 189–228; J. Sułkowski, *Realizacja praw mniejszości polskiej w Czechach i mniejszości czeskiej w Polsce*, [w:] D. Górecki (red.), *Dziedzictwo pogranicza. Realizacja praw mniejszości polskiej na Litwie, Białorusi, Ukrainie i w Czechach oraz mniejszości białoruskiej, litewskiej, ukraińskiej i czeskiej w Polsce*, Łódź 2013, s. 163–205; M. Moździara, *Sytuacja prawna polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej*, [w:] M. Sadowski, A. Spychalska, K. Sadowa (red.), *Z badań nad prawem i administracją*, Wrocław 2014, s. 199–214.

³ Według spisu powszechnego z 2011 r. Wietnamczycy są czwartą pod względem liczebności narodowością żyjącą w Czechach po słowackiej (147 152), ukraińskiej (53 253) i polskiej (39 096). Dane te ze wskazanych wcześniej powodów są jednak znacznie zaniżone. Szerzej o funkcjonowaniu tej mniejszości w społeczeństwie Republiki Czeskiej zob. m.in. E. Szyszlak, *Wietnamczycy w Republice Czeskiej. Między izolacją a integracją*, „Wschodnioznawstwo” 2016, s. 163–184; R. Kulmiński, *Mniejszość wietnamska w Czechach – zarys problematyki*, „Zeszyty Łużyckie” 2014, nr 48, s. 361–371.

⁴ W Republice Czeskiej żyje szacunkowo od 200 do 300 tysięcy Romów, co odpowiada 2–3% mieszkańców kraju. Dane te zmieniają się często ze względu na duży przyrost naturalny tej grupy. Liczba ta rośnie również

zauważyć, że Romowie traktowani są w Republice Czeskiej jako mniejszość narodowa, mimo że przecież nie posiadali oni nigdy własnego państwa. Wydaje się, że o tym, iż są oni traktowani jako mniejszość narodowa, zdecydował brak ustawowo wyszczególnionych mniejszości, jak również brak określenia dokładnego czasu obecności danej grupy etnicznej na ziemiach czeskich, koniecznego do takiego uznania. Mogło to mieć znaczenie również w przypadku niedawnego uzyskania statusu mniejszości narodowej przez Wietnamczyków.

Przedmiotem opracowania jest ukazanie problematyki praw mniejszości narodowych i etnicznych w Republice Czeskiej z perspektywy ogólnej, bez dogłębnej analizy sytuacji prawno-społeczno-politycznej poszczególnych mniejszości. Właśnie dlatego w pierwszej kolejności ukazano pojęcie mniejszości narodowej i etnicznej, następnie podjęto problem podstaw prawnych ich funkcjonowania z perspektywy zarówno prawa międzynarodowego, jak i prawa krajowego, by wreszcie przejść do analizy wybranych praw przysługujących wszystkim mniejszościom narodowym, a także tym, które tradycyjnie i długookresowo zamieszkują na terytorium Republiki Czeskiej. Opracowanie zamyka przedstawienie gwarancji instytucjonalnych realizacji praw mniejszości narodowych.

2. Pojęcie mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej w Republice Czeskiej

W czeskim prawodawstwie nie istnieje legalna definicja pojęcia mniejszości etnicznej. W praktyce przez to pojęcie rozumie się grupy społecznościowe, które łączy wspólna rasa, narodowość, kultura, język i religia. Warunki te spełniają współcześnie np. Cyganie, którzy w Republice Czeskiej (w przeciwieństwie do sytuacji mającej miejsce w Polsce) uznawani są za część narodowości romskiej. Inaczej natomiast wygląda sytuacja mniejszości narodowej. Jest ona uregulowana w ustawie dotyczącej praw mniejszości narodowych z 2001 r.⁵ (dalej jako: „ustawa mniejszościowa”). Przepis § 2 ust. 1 tej ustawy stanowi, że „Mniejszość narodowa jest wspólnotą obywateli Republiki Czeskiej zamieszkujących na terytorium obecnej Republiki Czeskiej, która odróżnia się od pozostałych obywateli zasadniczo wspólnym pochodzeniem etnicznym, językiem, kulturą i tradycjami, tworzy liczniejszą mniejszość obywateli i jednocześnie przejawia wolę bycia uważaną za mniejszość narodową w celu wspólnego wysiłku o zachowanie i rozwój własnej swoistości (samodzielności), języka, kultury i jednocześnie w celu wyrażenia i ochrony interesów jej wspólnoty, którą historycznie

ze względu na imigrację ze Słowacji. Dane te są jednak nieścisłe ze względu na to, że wielu Romów podczas spisów ludności podaje się za Czechów.

⁵ Zákon č. 273/2001 Sb. ze dne 2. srpna 2001 r. o právech příslušníkůze národnostních menšin a o změně některých zákonů (ustawa č. 273/2001 Sb. z dnia 2 sierpnia 2001 r. o prawach członków mniejszości narodowych i zmianie niektórych praw). Wszystkie przywoływane w opracowaniu akty prawne dostępne są na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/>.

wytworzyła”⁶. Z kolei zgodnie z ust. 2 tego paragrafu: „Członkiem mniejszości narodowej jest obywatel Republiki Czeskiej, który zgłasza się do innej narodowości niż czeska i wyraża chęć bycia uznawanym za członka mniejszości narodowej wraz z innymi, którzy zgłaszają się do tej samej narodowości”. Warto zauważyć, że czeski ustawodawca wyraźnie odróżnił pojęcie mniejszości narodowej od pojęcia cudzoziemca, stosując kryterium obywatelstwa. Prawa cudzoziemców są bowiem regulowane w odrębnych przepisach, np. w ustawie o pobycie cudzoziemców w Republice Czeskiej⁷, ustawie o azylu⁸ oraz rozporządzeniu rządu Republiki Czeskiej z dnia 29 lutego 2012 r., nr 121, o nowych zasadach wjazdu i pobytu cudzoziemców w Republice Czeskiej, swobodzie przemieszczania się obywateli Unii Europejskiej, członków ich rodzin, oraz ochronie granic państwowych⁹. W myśl art. 1 ust. 2 ustawy o pobycie cudzoziemców w Republice Czeskiej cudzoziemcem jest „osoba fizyczna, która nie posiada obywatelstwa Republiki Czeskiej, w tym obywatelstwa Unii Europejskiej”.

Należy podkreślić, że przytoczona wyżej definicja mniejszości narodowej znajdująca się w ustawie mniejszościowej uznawana jest za definicję powszechnie obowiązującą w prawie czeskim. Słusznie zwraca uwagę E. Matlochová, że za podstawy wyróżniające mniejszości narodowe od reszty społeczeństwa przyjęła ona połączenie kryteriów subiektywnych i obiektywnych. Do kryteriów obiektywnych zalicza się kryterium ilościowe (czyli mniejszość nie może być większa od większości) i przynależność do grupy osób mających różniące się od reszty obywateli pochodzenie etniczne, inny język i kulturę. Nie jest natomiast uregulowana kwestia pozycji, niedominacji w państwie. Z kolei do kryteriów subiektywnych zaliczyć można wolę bycia uznawanym za członka danej mniejszości oraz wyraz wspólnych wysiłków i działań wspierających własną tożsamość. Nie wystarczy więc samo uznanie się przez daną osobę za należącą do mniejszości narodowej. Wyłączona jest też możliwość narzucenia osobie statusu jednostki przynależącej do mniejszości narodowej bez jej zgody¹⁰.

Sformułowana w cytowanej wyżej ustawie definicja ma jedną, zasadniczą wadę. Jest nią sprzeczność systemowa z aktem wyższej rangi, jakim jest stanowiąca element porządku konstytucyjnego Republiki Czeskiej Karta Podstawowych Praw i Wolności (dalej jako: „Karta”)¹¹.

⁶ Poszczególne przepisy tej ustawy zostały przytoczone w brzmieniu oficjalnego jej tłumaczenia dostępnego na stronie internetowej rządu Republiki Czeskiej – <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/zakony-a-narizeni-vlady-6505/>.

⁷ Zákon č. 326/1999 Sb. ze dne 30. listopadu 1999 r. o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů (ustawa č. 326/1999 Sb. z dnia 30 listopada 1999 r. o pobycie cudzoziemców na terytorium Republiki Czeskiej i o zmianie niektórych ustaw).

⁸ Zákon č. 325/1999 Sb. ze dne 23. prosince 1999 r. o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (ustawa č. 325/1999 Sb. z dnia 23 grudnia 1999 r. o azylu i o zmianie ustawy o Policji Republiki Czeskiej z późniejszymi zmianami).

⁹ Věčný záměr nové právní úpravy a pobytu cizinců na území České republiky, volného pohybu občanů EU a jejich rodinných příslušníků a ochrany státních hranic – schválený vládou dne 29. února 2012.

¹⁰ E. Matlochová, *Uprawnienia...*, s. 190.

¹¹ Listina základních práv a svobod została przyjęta jeszcze w czasie istnienia Czechosłowacji dnia 9 stycznia 1991 r., na mocy ustawy č. 23/1991 Sb., wprowadzona jako ustawa konstytucyjna Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Republika Czeska przyjęła ją dnia 16 grudnia 1992 r. (č. 2/1993 Sb.) ze zmianami (č. 162/1998 Sb.).

Co prawda Karta nie definiuje mniejszości narodowej, ale jej art. 3 pkt 2 wyraźnie stanowi, że każdy ma prawo decydowania o swojej narodowości. Takie podejście jest nie do pogodzenia z definicją mniejszości zawartą w ustawie mniejszościowej, wyróżniającą mniejszość ze względu na kryteria obiektywne¹². Zważywszy na miejsce Karty w hierarchii źródeł prawa, należałoby zatem w myśl zasady *lex superior derogat legi inferiori* przyjąć, że nie tylko osoby odróżniające się obiektywnie mogą korzystać z praw mniejszości.

3. Ochrona praw mniejszości narodowych w Republice Czeskiej z perspektywy prawa międzynarodowego

Podstawą międzynarodowej ochrony praw mniejszości w Republice Czeskiej są art. 1 i 10 konstytucji Republiki Czeskiej z dnia 16 grudnia 1992 r.¹³ Odwołują się one m.in. do poszanowania praw i wolności człowieka oraz obywatela (art. 1), a także dopuszczają do porządku prawnego „umowy międzynarodowe o prawach i podstawowych wolnościach człowieka” (art. 10), przyznając im pierwszeństwo przed ustawą. Najważniejszymi aktami normatywnymi dotyczącymi problematyki ochrony praw mniejszości narodowych nie są przy tym ratyfikowane przez Republikę Czeską europejska Konwencja praw człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz szereg bilateralnych umów w zakresie wspomnianej ochrony praw, lecz Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych¹⁴. To właśnie ta konwencja zobowiązała państwo czeskie do przyjęcia takich wewnątrzpaństwowych narzędzi prawnych, które zagwarantowałyby „pełną i rzeczywistą równość” w wymiarze politycznym, społecznym czy kulturowym, pomiędzy osobami należącymi do mniejszości i do większości społeczeństwa. Konwencja zabezpiecza też prawo mniejszości do swobodnego i pokojowego zrzeszania się, wyrażania własnej opinii czy uzewnętrzniania swoich przekonań religijnych. Zabrania stosowania wszelkich form dyskryminacji, np. w zakresie dostępu do środków masowego przekazu, przyznając prawo do otrzymywania i przekazywania informacji we własnym języku bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Konwencja porusza również inne kwestie dotyczące np. prawa do używania imion i nazwisk w języku mniejszości, stosowania nazw lokalnych, nazw ulic czy oznaczeń topograficznych o charakterze publicznym w ich oryginalnym

¹² M. Štěchová, P. Kotulan, J. Rozum, *Právní ochrana etnických menšin v ČR*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2002, s. 7.

¹³ Ústava č. 1/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992 r. (konstytucja Republiki Czeskiej z dnia 16 grudnia 1992 r.).

¹⁴ Sdělení č. 96/1998 Sb. ze dne 30. dubna 1998 r. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin (obwieszczenie č. 96/1998 Sb. z dnia 30 kwietnia 1998 r. Ministerstwa spraw zagranicznych w sprawie wyrażenia zgody na przyjęcie Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych).

brzmieniu. Mniejszościom zagwarantowano także prawo do zakładania i prowadzenia swoich ośrodków oświatowych i szkoleniowych.

Drugim szczególnie ważnym dokumentem prawa międzynarodowego regulującym ochronę praw mniejszości narodowych na terytorium Republiki Czeskiej jest Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych¹⁵. Definiuje ona przede wszystkim pojęcie „języki regionalne lub mniejszościowe”, uznając za nie te, które „są tradycyjnie używane na określonym terytorium państwa przez obywateli tego państwa tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności tego państwa”. Karta gwarantuje nie tylko uznanie języków regionalnych i mniejszościowych jako wyrazu bogactwa kulturowego, ale także zapewnienie odpowiednich środków do jego nauczania, promowania i stosowania w mowie, piśmie, w życiu publicznym czy prywatnym. Ponadto przewiduje konieczność zagwarantowania nauczania w danym języku na poziomie przedszkolnym i wyższym (szkolnym i uniwersyteckim) oraz w zakresie realizacji zadań przez jednostki administracji publicznej (np. podczas składania wniosków czy świadczenia różnych usług). Karta zakazuje także wszelkiej dyskryminacji języków mniejszościowych w życiu gospodarczym i społecznym oraz nie dopuszcza żadnych praktyk zabraniających ich używania np. w zakresie polityki społecznej i gospodarczej, a także w kontaktach przed organami wymiaru sprawiedliwości.

4. Ochrona praw mniejszości narodowych w Republice Czeskiej z perspektywy prawa krajowego

Ochrona mniejszości narodowych w Republice Czeskiej jest obecnie gwarantowana poprzez przepisy zawarte w: konstytucji Republiki Czeskiej, Karcie Podstawowych Praw i Wolności, wspomnianej już ustawie mniejszościowej z 2001 r. oraz ustawie powszechnie określanej jako antydyskryminacyjna z 2009 r.¹⁶ Konstytucja Republiki Czeskiej w kilku przepisach bezpośrednio lub pośrednio odnosi się do ochrony praw mniejszości. Już w preambule ustrojodawca zaznacza, że Republika Czeska to „wolne i demokratyczne państwo oparte na poszanowaniu praw człowieka i na zasadach społeczeństwa obywatelskiego”. Warto też wymienić art. 6 konstytucji Republiki Czeskiej przewidujący, że: „Decyzje polityczne opierają się na woli większości wyrażonej w wolnym głosowaniu. Rozstrzygnięcia większości uwzględniają ochronę mniejszości”. Przepis ten zakłada, że przy zachowaniu demokratycznej

¹⁵ Usnesení vlády ČR ze dne 7. prosince 2005 č. 1574 k návrhu na ratifikaci Evropské charty regionálních či menšinových jazyků (ETS 148), otevřené k podpisu členskými státy Rady Evropy ve Štrasburku dne 5. listopadu 1992 (uchwała rządu Republiki Czeskiej z dnia 7 grudnia 2005 r. č. 1574 do wniosku o ratyfikację europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych, otwartej do podpisu państw członkowskich Rady Europy w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r.).

¹⁶ Zákon č. 198/2009 Sb. ze dne 1. září 2009 r. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (ustawa č. 198/2009 Sb. z dnia 1 września 2009 r. o równym traktowaniu i prawnych środkach ochrony przed dyskryminacją).

zasady głosowania większością głosów konieczne jest poszanowanie praw mniejszości¹⁷. Warto w tym miejscu zauważyć, że w doktrynie zwraca się uwagę na fakt, iż rozwiązanie takie nie gwarantuje ochrony prawnej innym osobom przynależnym do mniejszości ujętych pod względem płci, rasy, przekonania, wyznania itd.¹⁸ W praktyce bowiem wskazany art. 6 konstytucji Republiki Czeskiej odnosi się do kwestii czysto politycznych, a regulacje dotyczące ochrony mniejszości określa art. 3 Karty¹⁹. Z punktu widzenia praw mniejszości istotne wydają się także przepisy gwarantujące poddanie praw i wolności człowieka ochronie władzy sądowniczej (art. 4 konstytucji Republiki Czeskiej), wolność robienia wszystkiego, co nie jest ustawowo zabronione (art. 2 ust. 4 konstytucji Republiki Czeskiej) czy zasada państwa demokratycznego (art. 5 konstytucji Republiki Czeskiej)²⁰.

Podstawowym źródłem ochrony praw mniejszości narodowych w Republice Czeskiej jest natomiast Karta Podstawowych Praw i Wolności. Konstytucja Republiki Czeskiej ogranicza się wyłącznie do problematyki związanej z instytucjami władzy i zasadami ustrojowymi państwa, w kwestiach praw oraz wolności człowieka i obywatela odsyłając do Karty. Konstytucja czyni w ten sposób z Karty część porządku konstytucyjnego Republiki Czeskiej²¹. Konstytucja Republiki Czeskiej posługuje się terminem „porządek konstytucyjny” dwukrotnie: w art. 3²² i art. 112 ust. 1²³. Wynika z tego, że obok konstytucji funkcjonują także inne przepisy o konstytucyjnym charakterze, które razem tworzą konstytucję Republiki Czeskiej w szerszym znaczeniu. Jednakże termin porządek konstytucyjny należy rozumieć szerzej niż tylko jako zbiór ustaw konstytucyjnych, albowiem obejmuje on również przepisy, które konstytucję bezpośrednio wykonują i wypełniają treścią, a także faktyczne stosunki w państwie znajdujące swe odzwierciedlenie w treści konstytucji jako rezultat oddziaływania norm konstytucyjnych²⁴. Z punktu widzenia formalno-prawnego Karta jest ustawą

¹⁷ Por. F. Zoulik, [w:] D. Hendrych (red.), *Ústava České republiky: Komentář*, Praha 1997, s. 8, pkt 1-3.

¹⁸ M. Grecová, [w:] K. Klima (red.), *Komentář k Ústavě a Listině*, Plzeň 2009, s. 97, pkt 20.

¹⁹ Zob. m.in. V. Šimíček, [w:] L. Bahýřlová [et al.], *Ústava České republiky – Komentář*, Praha 2010, s. 123, pkt 6.

²⁰ Warto zauważyć, że zakres tego pojęcia jest zmienny i ustalany innymi normami konstytucyjnymi. Art. 1 Konstytucji Republiki Czeskiej łączy go z poszanowaniem praw człowieka. Zakresem zasady państwa demokratycznego zajmował się też Sąd Konstytucyjny Republiki Czeskiej w orzeczeniach ÚS č. 14/1994Sb. (suwerenność narodu oraz ustroj polityczny, który uniemożliwia monopol na władzę) oraz ÚS č. 14/1994 Sb. (zasada pewności prawa, zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa – nie retroaktywność prawa); por. V. Pavlíček [et al.], *Ústavní právo a státověda*, II. díl, *Ústavní právo České republiky*, Leges, 2011, s. 146.

²¹ Również w uchwale Prezydium Czeskiej Rady Narodowej z dnia 16 grudnia 1992 r. ogłaszającej Kartę Podstawowych Praw i Wolności mowa jest o tym, że jest ona częścią porządku konstytucyjnego Republiki Czeskiej.

²² Zgodnie z treścią tego przepisu: „Częścią porządku konstytucyjnego Republiki Czeskiej jest Karta Podstawowych Praw i Wolności”.

²³ Przepis ten stanowi: „Porządek konstytucyjny Republiki Czeskiej tworzy niniejsza Konstytucja, Karta Podstawowych Praw i Wolności, ustawy konstytucyjne przyjęte na podstawie niniejszej Konstytucji i ustawy konstytucyjne Zgromadzenia Narodowego Republiki Czechosłowackiej, Zgromadzenia Federalnego Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej i Czeskiej Rady Narodowej regulujące granice państwowe Republiki Czeskiej oraz ustawy konstytucyjne Czeskiej Rady Narodowej przyjęte po 6 czerwca 1992 r.”.

²⁴ A. Gerloch, J. Hřebejk, V. Zoubek, *Ústavní systém České Republiky Základy českého ústavního práva*, Praha 2002, s. 70.

konstytucyjną, posiada najwyższą moc prawną, a zatem ma dominującą pozycję w hierarchii aktów normatywnych Republiki Czeskiej.

Zgodnie z § 148 ust. 2 ustawy o Sądzie Konstytucyjnym²⁵ Karta i umowy międzynarodowe o prawach człowieka i podstawowych wolnościach, którymi Republika Czeska jest związana podstawowym źródłem, są aktami, w oparciu o które Sąd Konstytucyjny bada, czy doszło do naruszenia konstytucyjnych praw i wolności skarżących się. Biorąc powyższe pod uwagę, nie sposób nie zgodzić się z Karelem Klimą, który stwierdza, że „Karta jest dodatkowo *ex lege* jurydyzowana i należy na nią patrzeć jak na akt normatywny, tj. jak na kompleks norm prawnych *sui generis*”²⁶. Oczywiście normy te mają szczególny charakter. Marek Bankowicz nazywa je np. normami-zasadami²⁷. Jednakże niewątpliwym minusem Karty, na co zwraca uwagę Krzysztof Skotnicki, jest brak przepisu o możliwości jej bezpośredniego stosowania. Karta bardzo często odsyła do ustaw, co powoduje, że realizacja zagwarantowanych nią praw i wolności zależna jest nierzadko od treści ustaw, te zaś pochodzą z różnych okresów. Oczywiście część z nich została przyjęta już po powstaniu Republiki Czeskiej, jednakże większość pochodzi jeszcze z czasów federacji. Powoduje to pewne wątpliwości interpretacyjne.

Ciekawostką jest, że Karta jest formą aktu prawnego nieznaną jako źródło prawa według obowiązującej konstytucji Republiki Czeskiej. Na dodatek w czasie istnienia federacji czechosłowackiej nie można było zmieniać Karty na niekorzyść jednostki, ponieważ miała ona ponadkonstytucyjną moc prawną. Od wejścia w życie konstytucji Republiki Czeskiej Karta ma moc ustawy konstytucyjnej, co oznacza, że może być zmieniona także na niekorzyść jednostki. Potwierdza to praktyka. Ustawą konstytucyjną o zmianie Karty²⁸ zmieniono bowiem przepis *Habeas Corpus*, według którego obecnie osoba aresztowana musi być przekazana sądowi w ciągu 48, a nie 24 godzin. Nie oznacza to oczywiście pełnej dowolności w zmianie Karty, zgodnie bowiem z art. 9 ust. 2 konstytucji Republiki Czeskiej niedopuszczalna jest zmiana istotnych cech demokratycznego państwa prawnego.

Z punktu widzenia mniejszości narodowych szczególne znaczenie ma art. 3 ust. 2 Karty. Przepis ten zakłada, że dla określania zakresu podmiotowego mniejszości wykorzystywać można wyłącznie kryteria subiektywne: „Každy ma prawo swobodnie decydować o swojej narodowości. Zabrania się jakiegokolwiek wpływania na tę decyzję, jak również wszelkich form nacisku zmierzającego do wynarodowienia”. Kryteria obiektywne, takie jak kolor skóry, język ojczysty, mogą być wykorzystywane przy ustalaniu zakresu podmiotowego mniejszości

²⁵ Zákon č. 182/1993 Sb. ze dne 16 června 1993 o Ústavním soudu (ustawa č. 182 /1993 Sb. z dnia 16 czerwca 1993 r. o Sądzie Konstytucyjnym).

²⁶ K. Klima, *Ústavní právo*, Praha 1995, s. 137.

²⁷ Por. M. Bankowicz, *Systemy władzy państwowej Czechosłowacji i Czech. Studium instytucjonalno-polityczne*, Kraków 1998, s. 133.

²⁸ Ústavní zákon č. 162/1998 ze dne 12. června 1998, kterým se mění Listina základních práv a svobod (ustawa konstytucyjna č. 162/1998 z dnia 12 czerwca 1998 r. zmieniająca Kartę Podstawowych Praw i Wolności).

etnicznych²⁹. Warto w tym miejscu podkreślić, że jedynym sposobem, w jaki oficjalnie można wyrazić przynależność do mniejszości narodowej, są powszechne spisy ludności, domów i mieszkań³⁰. Z punktu widzenia mniejszości ważne są również: dział drugi Karty regulujący prawa polityczne oraz art. 32 ust. 4 Karty ustalający prawo rodziców do „wychowania oraz opieki ich dzieci”, prawo do pokojowego gromadzenia się (art. 19 Karty) oraz prawo wolności zrzeszania się (art. 20 Karty).

Największe znaczenie dla mniejszości mają jednak postanowienia rozdziału trzeciego zatytułowanego: Prawa mniejszości narodowych³¹ i etnicznych oraz zawarte w nim dwa artykuły (24 i 25). Jak słusznie zauważa K. Źelazny, przepisy w nim zawarte są swoistym nawiązaniem do tradycji prawnej stosowanej w zakresie ochrony praw mniejszości narodowych na obszarze dzisiejszej Republiki Czeskiej³². Już bowiem w okresie Cesarstwa Austrii obowiązywała tutaj podobna ustawa o prawach obywatelskich uchwalona dnia 21 grudnia 1867 r. Przyznawała ona m.in. prawo do swobodnego posługiwania się mową ojczystą, dbania o kulturę narodu oraz swobodę wyznania³³. Artykuł 24 Karty gwarantuje, że przynależność do jakiegokolwiek mniejszości narodowej lub etnicznej nie może przynieść nikomu żadnej szkody. Przepis ten opiera się na zasadzie równości, która ma dotyczyć nie tylko obywateli Republiki Czeskiej i jest swego rodzaju *lex specialis* dla art. 3 ust. 3 Karty. W art. 25 Karty wskazano z kolei prawa, które mają być zabezpieczone przez państwo i gwarantować równość wszystkich obywateli. Warto zauważyć, że konieczność respektowania indywidualnych i zbiorowych praw przedstawicieli mniejszości wynika bezpośrednio z Karty i nie wymaga dodatkowych, specjalnych regulacji czynionych w oddzielnych ustawach. Należy zaznaczyć przy tym, że wola skorzystania z danych praw należy wyłącznie do poszczególnych mniejszości. Tylko od nich zależy zatem, czy będą chciały założyć własną organizację narodową, czy też utworzyć szkołę. Artykuł 25 Karty składa się z dwóch ustępów. Pierwszy z nich obejmuje wyłącznie prawa odnoszące się do ogółu przedstawicieli danych mniejszości narodowych bądź etnicznych. W ich ramach państwo gwarantuje mniejszościom wszechstronny rozwój, zwłaszcza w zakresie kultury (festiwale, literatura, teatry narodowe mniejszości), rozpowszechniania i otrzymywania informacji w języku ojczystym oraz zrzeszania się w związkach narodowościowych. Natomiast ustęp drugi odnosi się do praw indywidualnych przedstawicieli mniejszości. Gwarantuje w związku z tym jednostkom prawo do nauki w języku ojczystym, prawo do używania tego języka w kontaktach oficjalnych (urzędowych), a ponadto prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji odnoszących się do mniejszości narodowych i etnicznych.

²⁹ V. Pavlíček [et al], *Ústava...*, s. 49.

³⁰ Spisy powszechne odbywają się w Republice Czeskiej co 10 lat. Ostatni taki spis był w 2011 r.

³¹ W tłumaczeniu konstytucji Republiki Czeskiej i Karty autorstwa M. Kruk pojawia się termin „mniejszości narodowościowe”. Brzmi on jednak sztucznie i wynika, mam wrażenie, z chęci zbyt wiernego odtworzenia czeskojęzycznego terminu „národnostní”.

³² K. Źelazny, *Status...*, s. 161.

³³ I. Pospíšil, [w:] E. Wagnerová, V. Šimíček, T. Langášek, I. Pospíšil, *Listina základních práv a svobod. Komentář*, Praha 2012, s. 539, pkt 1.

Warto w tym miejscu zauważyć, że o ile w obu przepisach ustrojodawca odsyła do ustawy, w której nastąpić ma uszczegółowienie ochrony praw członków mniejszości, o tyle odesłanie to nie oznacza, że art. 24 i 25 Karty nie są źródłem praw podmiotowych, gdyż nie zostały zawarte w art. 41 Karty jako przepisy gwarantujące prawa, których można dochodzić tylko w granicach ustaw, które są wobec tych przepisów wykonawcze. Karta gwarantuje również prawo do tłumacza dla osób, które oświadczą, że nie władają językiem, w jakim toczy się postępowanie przed sądami, innymi organami państwowymi lub organami administracji publicznej (art. 37 ust. 4 Karty).

Czeska regulacja konstytucyjna ochrony praw mniejszości oparta jest na indywidualistycznej koncepcji tej ochrony, gdyż prawa wskazane w art. 24 i 25 Karty adresowane są do pojedynczych członków mniejszości (art. 25 Karty dodatkowo zawęża zakres podmiotowy do obywateli Republiki Czeskiej). Oznacza to, że podmiotem praw nie jest mniejszość jako taka. Wniosek ten potwierdza ustawa mniejszościowa z 2001 r., która już w tytule odnosi się do „członków mniejszości narodowych”.

Krzysztof Skotnicki podkreśla, że podobne prawa przysługiwały mniejszościom narodowym już w okresie międzywojennym. Obecna regulacja jest jednak jego zdaniem mniej szczegółowa (np. nie zawiera przepisu zobowiązującego do pokrywania niektórych wydatków mniejszości z budżetu państwa)³⁴.

Na zakończenie rozważań poświęconych Karcie warto zwrócić uwagę, że jej wejście w życie derogowało ustawę konstytucyjną o statusie narodowości³⁵, której przepisy i tak nie doczekały się konkretyzacji w ustawach. Według V. Mikulego: „Były również sprzeczne z zasadą równości, ponieważ uznawały tylko 4 narodowości” oraz określały specjalne zasady korzystania z prawa wyborczego dla członków mniejszości narodowych³⁶.

Uszczegółowienie rozwiązań zawartych w Konstytucji Republiki Czeskiej i Karcie nastąpiło na poziomie ustawowym w przytoczanej już wcześniej ustawie mniejszościowej. Ustawa ta przyjęta została w odpowiedzi na krytykę tych przepisów zawartych w Karcie Podstawowych Praw i Wolności, które odnosiły się do mniejszości narodowych i etnicznych. Należy raz jeszcze podkreślić, o czym była już mowa w pierwszej części opracowania, że ustawa ta określa prawa tylko tych 14 mniejszości narodowych, które tradycyjnie i długookresowo zamieszkują na terytorium Republiki Czeskiej.

Ustawa mniejszościowa składa się z preambuły oraz ośmiu części, z których prawami mniejszości zajmuje się tylko część pierwsza: „O prawach członków mniejszości narodowych”.

³⁴ Por. K. Skotnicki, *System konstytucyjny Czech*, Warszawa 2000, s. 24.

³⁵ Ústavní zákon č. 144/1968 Sb. ze dne 4. listopadu 1968 r. o postavení národností v Československé socialistické republice (ustawa konstytucyjna č. 144/1968 Sb. z dnia 4 listopada 1968 r. o statusie narodowości w Czechosłowackiej Republice Socjalistycznej). Ustawa ta obowiązywała w okresie od dnia 1 stycznia 1969 r. do dnia 8 lutego 1991 r.

³⁶ V. Mikule, *Národnostní menšiny v ČR, Pohledem českého práva*, [w:] I. Gabal [et al.], *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*, G plus G, Praha 1999, s. 60.

Pozostałe części regulują zmiany różnych ustaw³⁷ pośrednio ustalających ich prawa. Część pierwsza ustawy podzielona została na dwa rozdziały: pierwszy – postanowienia wstępne (przedmiot regulacji, określenie podstawowych pojęć) oraz drugi – zawierający katalog praw mniejszości narodowych i zapewnienie korzystania z tych praw³⁸.

Ustawa mniejszościowa tworzy kategorię „mniejszości tradycyjnie i długookresowo zamieszkującej na terytorium Republiki Czeskiej”, niestety w żaden sposób jej nie definiuje, a decyzję co do przynależności do niej powierza organom administracyjnym. Takiemu podejściu początek dała opinia Komitetu doradczego Ministra Spraw Wewnętrznych ds. kodeksu postępowania administracyjnego. To właśnie ten organ na posiedzeniu w dniu 24 czerwca 2005 r. przyjął, że z uwagi na brak legalnej definicji tej szczególnej podkategorii mniejszości narodowych to organ administracyjny będzie oceniał, czy dany członek mniejszości (spełniający warunki § 2 ustawy mniejszościowej) włączony będzie do tej podkategorii czy nie³⁹. Uzasadniając swoje stanowisko, Komitet powołał się na § 16 ust. 4 kodeksu postępowania administracyjnego⁴⁰ ustalający prawa dla obywateli zaliczonych do członków mniejszości tradycyjnie i długookresowo zamieszkującej w Republice Czeskiej⁴¹. Nie analizując szczegółowo tej opinii, warto jednak zwrócić uwagę na jeszcze jeden argument wskazany przez Komitet na poparcie swej tezy. Otóż uznał on, że przy podejmowaniu decyzji w przedmiocie zaliczenia konkretnej osoby do wskazanej wyżej podkategorii organ administracji może wziąć pod uwagę postanowienia Statutu Rady ds. Mniejszości Narodowych⁴², który zawiera zamknięty katalog 14 mniejszości narodowych – a więc tych o szczególnym znaczeniu – które posiadają swoich przedstawicieli w Radzie. Ponadto zdaniem Komitetu ważnym czynnikiem mogącym wpłynąć na decyzje o wyznaczeniu podkategorii mniejszości jest uzasadnienie do ustawy mniejszościowej, w którym znalazł się zamknięty katalog mniejszości narodowych,

³⁷ Zákon České národní rady č. 200/1990 Sb. ze dne 17. května 1990 o přestupcích (ustawa č. 200/1990 Sb. z dnia 17 kwietnia 1990 r. o wykroczeniach); Zákon č. 152/1994 Sb. ze dne 22. června 1994 o volbách do zastupitelstev v obcích a o změně a doplnění některých dalších zákonů (ustawa č. 152/1994 Sb. z dnia 22 czerwca 1994 r. o wyborach do przedstawicielstw gmin i o zmianie niektórych ustaw); Zákon č. 130/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000 o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů (ustawa č. 130/2000 Sb., z dnia 12 kwietnia 2000 r. o wyborach do przedstawicielstw województwa i o zmianie niektórych ustaw).

³⁸ Zgodnie z § 3 ust. 1 i 2 ustawy mniejszościowej: „Członkom mniejszości narodowych gwarantuje się pojedynczo lub zbiorowo wspólnie z innymi członkami mniejszości narodowej korzystanie ze swoich praw określonych niniejszą ustawą, szczególnymi przepisami prawnymi lub umowami międzynarodowymi o prawach człowieka oraz podstawowych swobód, którymi Republika Czeska jest związana. Korzystanie z praw członków mniejszości narodowych nie może być ograniczane lub uniemożliwiane”.

³⁹ Zob. <https://www.mvcr.cz/webpm/soubor/5-2005-urcovani-prislusniku-narodnostnich-mensin-ktere-tradicne-a-dlouhodobie-ziji-na-uzemi-ceske-republiky.aspx> (dostęp: dnia 14 czerwca 2020 r.).

⁴⁰ Zákon č. 500/2004 Sb. ze dne 24. června 2004 správní řád (ustawa č. 500/2004 Sb. z dnia 24 czerwca 2004 r. kodeks postępowania administracyjnego).

⁴¹ Przepis ten stanowi, że osoby te mogą występować i przedstawiać stanowiska przed organami administracyjnymi w języku swojej mniejszości. Jeżeli organ administracyjny nie może posługiwać się danym językiem, obywatel wybiera tłumacza zarejestrowanego na liście tłumaczy. Koszty związane z tłumaczeniem ponosi organ administracyjny.

⁴² Statut rady vlády pro národnostní menšiny, příloha k usnesení vlády ze dne dne 10. října 2001 č. 1034, <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/statut-rady-vlady-pro-narodnostni-mensiny-1362> (dostęp: dnia 15 czerwca 2020 r.).

które tradycyjnie i długotrwale zamieszkują terytorium Republiki Czeskiej. Problem w tym, że katalog ten nie jest identyczny z tym ze Statutu Rady. Nie ma w nim bowiem mniejszości serbskiej, zaś dodana została mniejszość austriacka.

Brak legalnej definicji tej szczególnej podkategorii mniejszości narodowych powoduje zatem konieczność interpretacji danej ustawy przez same organy administracyjne. Na niebezpieczeństwa z tym związane zwraca uwagę m.in. E. Matlochová, słusznie podkreślając, że w konkretnym przypadku organ administracyjny może nie zaliczyć danego obywatela do tej szczególnej podkategorii i nie przyznać mu praw wynikających z ustawy. Tak szerokie zakreślenie kompetencji organu administracji może w ten sposób prowadzić do niejasności i nierównego traktowania przy stosowaniu prawa⁴³. W zależności bowiem od tego, czy dana osoba zostanie zaliczona do jednej lub drugiej kategorii, może uzyskać większy lub mniejszy zakres praw.

Katalog podstawowych źródeł prawa chroniących mniejszości narodowe wymaga uzupełnienia o tzw. ustawę antydyskryminacyjną. Sformułowane przez ustawodawcę *ratio legis* tej ustawy odnaleźć można w jej § 2 ust. 3, precyzującym pojęcie dyskryminacji. Tak więc celem ustawy jest zabezpieczenie przed poniżaniem, niewłaściwym traktowaniem ze względu na pochodzenie etniczne i narodowość, ale także na rasę, płeć, orientację seksualną, wiek, niepełnosprawność, wyznanie oraz światopogląd. Warto podkreślić, że zgodnie z § 1 ust. 1 ustawa antydyskryminacyjna zawiera bezpośrednio obowiązujące w czeskim porządku prawnym przepisy prawa Unii Europejskiej, które mają za zadanie dalsze dookreślenie prawa do równego traktowania i niedyskryminacji w sprawach w niej wymienionych, m.in. prawa do pracy, świadczeń socjalnych, dostępu do edukacji i opieki zdrowotnej, czy też wolności zrzeszania się i zgromadzeń⁴⁴. Co prawda z art. 10 konstytucji Republiki Czeskiej wynika, że samo przyjęcie *acquis communautaire* przez Republikę Czeską powoduje obowiązywanie powyższych przepisów na obszarze Republiki Czeskiej, jednakże mocą ustawy można wskazać wyżej prawa rozszerzyć. Warto również podkreślić, że to wskutek przyjęcia ustawy antydyskryminacyjnej dokonano odpowiednich zmian ustawy dotyczącej Rzecznika Praw Obywatelskich. To właśnie na ich podstawie został on zobligowany do „promowania prawa do równego traktowania wszystkich osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne, narodowość, płeć, orientację seksualną, wiek, niepełnosprawność, religię, wiarę lub wyznanie”. W związku z tym Rzecznik Praw Obywatelskich powinien:

1. zapewnić pomoc ofiarom dyskryminacji w momencie składania wniosków o wszczęcie postępowania ze względu na dyskryminację;
2. prowadzić badania dotyczące problematyki dyskryminacji;

⁴³ E. Matlochová, *Uprawnienia...*, s. 191.

⁴⁴ Szerzej na ten temat zob. m.in. E. Matlochová, *Dostosowanie prawa wewnętrznego w Republice Czeskiej do unijnych wymogów antydyskryminacyjnych na przykładzie prawa pracy*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 3705 Prawo CCCXX, 2016, s. 80–86.

3. publikować sprawozdania i zalecenia dotyczące kwestii związanych z dyskryminacją;
4. zapewnić wymianę informacji dostępnych dla właściwych organów europejskich⁴⁵.

5. Prawa przysługujące przedstawicielom wszystkich mniejszości narodowych funkcjonujących na terytorium Republiki Czeskiej

Zważywszy na fakt, że konstruując ustawę o mniejszościach narodowych, ustawodawca ograniczył stosowanie niektórych praw wyłącznie do członków mniejszości narodowych, którzy „tradycyjnie i długookresowo żyją na terytorium Republiki Czeskiej”, należy w pierwszej kolejności podjąć próbę przedstawienia praw przysługujących przedstawicielom wszystkich mniejszości narodowych. Są to prawa przewidziane w § 4–7 oraz pierwszych ustępach § 12 i 13 ustawy mniejszościowej. Nie ulega wątpliwości, że przepisy te są podstawą prawną istnienia każdej z mniejszości narodowych i umożliwiają zachowanie ich tożsamości.

Do tej kategorii praw zalicza się **prawo wolnego wyboru przynależności do mniejszości narodowych**. Zgodnie z § 4 ustawy mniejszościowej nikt nie może ponieść jakiegokolwiek uszczerbku w związku z przynależnością do określonej mniejszości narodowej. Ustawa zakazuje także organom administracji publicznej prowadzenia ewidencji członków mniejszości narodowej poza przypadkami pozyskiwania, opracowywania i stosowania danych osobistych dotyczących przynależności do mniejszości narodowych na podstawie odrębnych przepisów. Tak zebrane dane nie mogą być jednak wykorzystane do innych celów niż ten, do którego były zgromadzone, zaś po obróbce statystycznej muszą być zniszczone. W praktyce przepis ten nakłada na wszystkich zamieszkujących terytorium Republiki Czeskiej⁴⁶ obowiązek dostarczenia informacji określonych każdorazowo w ustawie o spisie ludności, domów i mieszkań⁴⁷.

Kolejnym prawem przysługującym przedstawicielom wszystkich mniejszości narodowych jest sformułowane w § 5 ustawy mniejszościowej **prawo do zrzeszania się**. Zgodnie z treścią tego przepisu „członkowie mniejszości narodowej mogą się zrzeszać w zrzeszeniach narodowych i w partiach politycznych oraz w ruchach politycznych na warunkach i w sposób określony w odrębnych przepisach”. Przepis ten nawiązuje do art. 20 Karty, określającego różne typy zrzeszeń. Wszyscy mają prawo do tworzenia zrzeszeń, które nie posiadają osobowości prawnej i nie podlegają obowiązkowi rejestracji oraz do „zrzeszania się wraz z innymi w związkach, stowarzyszeniach i innych zrzeszeniach”, na które jednak jest

⁴⁵ § 21b zákona č. 349/1999 Sb. ze dne 8. prosince 1999 r. o Veřejném ochránci práv (ustawa č. 349/1999 Sb. z dnia 8 grudnia 1999 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich).

⁴⁶ Chodzi o osoby fizyczne, które na dzień przeprowadzania powszechnego spisu ludności posiadały pozwolenie na stałe lub czasowe zamieszkanie na terytorium Republiki Czeskiej albo znajdowały się w danej chwili na jej terytorium (oprócz osób posiadających immunitet dyplomatyczny).

⁴⁷ Wykaz informacji wymaganych podczas ostatniego spisu, który miał miejsce w 2011 r., zawiera Zákon č. 296/2009 Sb. ze dne 22. července 2009 o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 (ustawa č. 296/2009 Sb. z dnia 22 lipca 2009 r. o spisie ludności, domów i mieszkań).

nałożony obowiązek rejestracji. Sformułowane w art. 20 ust. 2 Karty prawo do „zakładania partii politycznych oraz ruchów politycznych oraz prawo do zrzeszania się w nich” przyznane jest wyłącznie obywatelom Republiki Czeskiej, którzy w ten sposób mają zapewniony „udział w życiu politycznym państwa”⁴⁸. Ograniczenie prawa do zrzeszania się może nastąpić wyłącznie w formie ustawy z uwagi na możliwość naruszenia bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwa i porządku publicznego, zapobiegania przestępstwom albo w celu ochrony praw i wolności innych osób⁴⁹. Warto w tym miejscu zauważyć, że centralnym organem właściwym w zakresie realizacji prawa do zrzeszania się i zgromadzeń jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych⁵⁰, które również rozpatruje wnioski dotyczące rejestracji zrzeszeń⁵¹ oraz partii i ruchów politycznych⁵². Jak słusznie zauważa E. Matlochová, użycie w § 5 ustawy mniejszościowej terminu „członkowie mniejszości narodowej” oznacza, że prawa do zrzeszania nie ogranicza się wyłącznie do jednej mniejszości, możliwe jest zatem powstanie zrzeszeń, partii i ruchów politycznych łączących różne mniejszości narodowe⁵³. Warto również podkreślić, że obowiązujący czeski kodeks cywilny nie ustala żadnych specjalnych warunków dla powstania i istnienia zrzeszeń narodowych, czyli takich, które zostały utworzone przez członków mniejszości narodowych w celu promowania i ochrony ich praw. Zrzeszenia te powstają i przestają istnieć na zasadach ogólnych, określonych w tej ustawie. Członkowie mniejszości narodowych zrzeszają się zwłaszcza w organizacjach non-profit (stowarzyszeniach obywatelskich⁵⁴), których zasady funkcjonowania obok kodeksu cywilnego reguluje także ustawa o fundacjach⁵⁵.

Przedstawicielom wszystkich mniejszości narodowych przysługuje także **prawo do uczestnictwa w rozwiązywaniu spraw dotyczących mniejszości narodowych**. Zostało ono sformułowane w § 6 ustawy mniejszościowej. Mający charakter materialnoprawny ust. 1 przewiduje, że członkowie mniejszości narodowych mają prawo do aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym oraz w sprawach publicznych, szczególnie

⁴⁸ Udział ten zapewniany jest w oparciu o § 1 ust. 1 zákona č. 424/1991 Sb. ze dne 2. října 1991 o sdružení v politických stranách a v politických hnutích (ustawa č. 424/1991 Sb. z dnia 2 października 1991 r. o zrzeszaniu się w partiach politycznych oraz ruchach politycznych).

⁴⁹ Zgodnie bowiem z § 4 lit. a ustawy wskazanej w przypisie 47 „nie są dozwolone zrzeszenia, których celem jest uniemożliwienie lub ograniczanie osobistych, politycznych czy innych praw obywateli ze względu na ich narodowość, płeć [...] podniecające nienawiść i nietolerancję z tych powodów, promujące przemoc, lub w inny sposób naruszające konstytucję i ustawy”.

⁵⁰ Por. § 12 pkt 1 lit. c zákona České národní rady č. 2/1969 Sb. ze dne 8. ledna 1969 o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky (ustawa č. 2/1969 Sb. z dnia 8 stycznia 1969 r. o utworzeniu ministerstw i innych centralnych organów administracji państwowej).

⁵¹ Por. § 120 zákona č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 občanský zákoník (ustawa č. 89/2012 Sb. z dnia 3 lutego 2012 r. kodeks cywilny).

⁵² Por. § 7 ustawy, o której mowa w przypisie nr 47.

⁵³ E. Matlochová, *Uprawnienia...*, s. 205.

⁵⁴ Są to stowarzyszenia, które skupiają nie tylko przedstawicieli mniejszości narodowych, ale również obywatele czeskiej narodowości. Istnieją również stowarzyszenia oraz związki grupujące członków różnych mniejszości narodowych, np. Asociace národnostních sdružení.

⁵⁵ Zákon č. 227/1997 Sb. ze dne 3. září 1997 o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech) (ustawa č. 227/1997 Sb. z dnia 3 września 1997 r. o fundacjach i funduszach na życie oraz o zmianie niektórych innych ustaw).

w tych, które dotyczą mniejszości narodowych na szczeblu gminy, województwa i na szczeblu ogólnokrajowym. Nie ulega wątpliwości, że z punktu widzenia mniejszości narodowych najważniejsze są prawa polityczne wynikające z art. 21 ust. 1 oraz ust. 4 Karty określające prawo wszystkich obywateli (osób posiadających obywatelstwo Republiki Czeskiej), spełniających warunki określone w ordynacjach wyborczych, do udziału w zarządzaniu sprawami publicznymi bezpośrednio (referendum) lub poprzez wolne wybory swoich przedstawicieli oraz prawo dostępu na równych zasadach do stanowisk wybieralnych i do innych funkcji publicznych. Warto w tym miejscu podkreślić, że w korzystaniu z prawa do uczestnictwa członków mniejszości narodowych w wyborach w dużej mierze pośredniczą komitety do spraw mniejszości narodowych na szczeblu lokalnym i regionalnym oraz rządowa Rada ds. Mniejszości Narodowych. Tematyka ta jednak z uwagi na jej ewidentnie instytucjonalny charakter przedstawiona zostanie w kolejnej części opracowania.

Ostatnim prawem wymienionym w ustawie mniejszościowej, w całości stosowanym wobec wszystkich mniejszości narodowych w Republice Czeskiej, jest **prawo do używania imienia i nazwiska w języku mniejszości narodowej**. Zgodnie z § 7 ustawy mniejszościowej członkowie mniejszości narodowych mają prawo do używania swojego imienia i nazwiska w języku mniejszości narodowej po spełnieniu warunków określonych odrębnymi przepisami. Szczegółowe rozwiązania dotyczące zasad używania języka czeskiego w odniesieniu do imion i nazwisk określa ustawa o urządach stanu cywilnego, imieniu i nazwisku oraz o zmianie niektórych z tym związanych ustaw. Zgodnie z jej brzmieniem członkowie mniejszości narodowych mają prawo do stosowania takiego zapisu, który odpowiada ich właściwej formie pisowni łacińskiej. W przypadku Polaków będzie to oznaczało np. możliwość użycia litery „w” niewystępującej w czeskiej pisowni (zastępowanej „v”, jednakże ujętej w czeskim alfabecie). Szczegółowe przepisy precyzują ponadto sytuację, kiedy można zaniechać stosowania czeskiej formy żeńskiej (końcówki – „ová”)⁵⁶.

6. Prawa przysługujące przedstawicielom mniejszości narodowych tradycyjnie i długookresowo zamieszkujących na terytorium Republiki Czeskiej

Pierwszym z praw przysługujących wyłącznie przedstawicielom mniejszości narodowych tradycyjnie i długookresowo zamieszkujących na terytorium Republiki Czeskiej jest **prawo do nazw wielojęzycznych i oznaczeń**. Prawo to pozwala członkom tych mniejszości, by „nazwy gmin, w których żyją, nazwy ich części, ulice, inne powierzchnie publiczne, oznaczenie budynków organów administracji publicznej oraz pomieszczenia wyborcze były określane również w języku mniejszości narodowej.” Sposób określania oraz szczegółowe

⁵⁶ Por. § 69, 69a i 69b zákona č. 301/2000 Sb ze dne 2. srpna 2000 r. o matrikách, jménu a příjmení (ustawa č. 301/2000 Sb. z dnia 2 sierpnia 2000 r. metrykach, imionach i nazwiskach).

warunki korzystania z tego prawa określają odrębne przepisy § 8 ust. 1 i 2 ustawy mniejszościowej). Przepisy te to m.in. ustawa o gminach⁵⁷, która w § 29 ust. 1 stanowi, że: „Nazwy gmin, jej części, ulic i innych miejsc publicznych są określane zawsze w języku czeskim”. Dla mniejszości ważny jest ust. 2 tego przepisu, zgodnie z którym: „W gminie zamieszkałej przez członków mniejszości narodowych nazwa gminy, jej części, ulice i inne przestrzenie publiczne oraz oznaczenie budynków organów państwowych i jednostek samorządu terytorialnego są określane również w języku mniejszości narodowej, jeżeli w ostatnich dwóch spisach powszechnych do mniejszości narodowej zaliczono co najmniej 10% mieszkańców gminy, a także jeżeli o to wnioskuje przedstawiciele odpowiedniej mniejszości narodowej za pośrednictwem Komitetu ds. Mniejszości Narodowych (§ 117 ust. 3) i jeżeli zalecił on propozycję w swojej rezolucji, lub jeżeli zwróci się o to pisemnie stowarzyszenie reprezentujące interesy odpowiedniej mniejszości narodowej i które w dniu złożenia wniosku działało w gminie przez co najmniej pięć lat”. Sposób wykonania tablic do oznaczania ulic i innych nazw przestrzeni publicznych, w tym ich koloru i wielkości reguluje zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych č. 326/2000 Sb.⁵⁸

Ważnym prawem przysługującym określonej powyżej podkategorii praw mniejszości narodowych, jest **prawo do używania języka mniejszości narodowej w kontaktach urzędowych i przed sądem**. Prawo to zostało przewidziane w art. 25 ust. 2 lit. b Karty⁵⁹, § 9 ustawy mniejszościowej⁶⁰, a także w Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych⁶¹, jak również europejskiej Karcie języków regionalnych lub mniejszościowych. Posługiwanie się

⁵⁷ Zákon č. 128/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000 o obcích (obecní zřízení) (ustawa č. 128/2000 Sb. z dnia 12 kwietnia 2000 r. o gminach).

⁵⁸ Vyhláška Ministerstva vnitra č. 326/2000 Sb. ze dne 11. září 2000 o způsobu označování ulic a ostatních veřejných prostranství názvy, o způsobu použití a umístění čísel k označení budov, o náležitostech ohlášení o přečíslování budov a o postupu a oznamování přidělení čísel a dokladech potřebných k přidělení čísel (zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych č. 326/2000 z dnia 11 września 2000 r. w sprawie metody oznaczania ulic i innych przestrzeni publicznych nazwami, w sprawie sposobu używania i umieszczania liczb do oznaczania budynków, w sprawie wymagań dotyczących powiadamiania o zmianie numeracji budynków oraz w sprawie procedury i powiadamiania o przypisaniu numerów i dokumentów potrzebnych do przypisania numerów).

⁵⁹ Przepis ten stanowi, że „obywatelom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych na zasadach określonych w ustawie przysługuje prawo do używania własnego języka w kontaktach urzędowych”.

⁶⁰ Zgodnie z treścią tego przepisu „członkowie mniejszości narodowej, którzy tradycyjnie i długookresowo zamieszkują na terytorium Republiki Czeskiej, mają prawo do używania języka mniejszości narodowej w kontaktach urzędowych oraz w sądach. Warunki do korzystania z tego prawa regulują szczególne przepisy prawne”.

⁶¹ Zakres tego prawa określa art. 10 tej Konwencji. Ust. 1 tego przepisu zobowiązuje państwa-strony do uznania, że „każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji, jego/jej języka mniejszości, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie”. W ust. 2 z kolei mowa jest o mniejszościach tradycyjnie zamieszkałych na danym obszarze: „Na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej liczbie przez osoby należące do mniejszości narodowej, o ile osoby te tego sobie zażyczą, i tam, gdzie takie życzenie odpowiada rzeczywistym potrzebom, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, warunki, które umożliwią używanie języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracyjnymi”. Wreszcie ust. 3 wskazuje na prawo językowe przed sądem „Strony zobowiązują się zagwarantować prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do niezwłocznego poinformowania, w języku dla niego/niej zrozumiałym, o przyczynach jego/jej zatrzymania i o wszystkich oskarżeniach wysuniętych przeciwko niemu/niej oraz do obrony przez niego samego/nią samą w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza”.

językiem mniejszości przed sądami określone zostało w przepisach odrębnych, do których należy zaliczyć m.in. § 18 czeskiego kodeksu postępowania cywilnego⁶², § 2 czeskiego kodeksu postępowania karnego⁶³ oraz § 33 ustawy o Sądzie Konstytucyjnym⁶⁴. Warto w tym miejscu zauważyć, że wskazane wyżej przepisy nie ograniczają się tylko do języka mniejszości narodowej, lecz pozwalają na korzystanie z języka macierzystego w tych postępowaniach. Koszty związane z tłumaczeniem zgodnie z § 25 ust. 1 zarządzenia Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie wykonania ustawy o biegłych i tłumaczach⁶⁵ ponosi organ państwowy, który się o nie zwrócił. Zarządzenie to określa szczegółowo wysokość wynagrodzenia za usługi tłumaczeniowe. Posługiwanie się językiem mniejszości narodowej w kontaktach z organami władzy publicznej podlega innemu reżimowi prawnemu. Zgodnie z § 16 ust. 4 kodeksu postępowania administracyjnego prawo do składania wniosków i działania w języku mniejszości przed organami administracyjnymi ma wyłącznie obywatel Republiki Czeskiej należący do mniejszości, która „tradycyjnie i długookresowo” zamieszkuje na terytorium tego państwa. Przepis ten wskazuje ponadto, że w przypadku gdy „organ administracyjny nie może posługiwać się danym językiem, obywatel wybiera tłumacza zarejestrowanego na liście tłumaczy. Koszty związane z tłumaczeniem ponosi organ administracyjny”.

Kolejne prawo zagwarantowane wyłącznie mniejszościom narodowym tradycyjnie i długookresowo zamieszkującym na terytorium Republiki Czeskiej to **prawo do używania języka mniejszości narodowych w sprawach wyborczych**. W praktyce chodzi tu o prawo do opublikowania ogłoszenia o terminie i miejscu odbywania się wyborów oraz innych informacji dotyczących wyborów w języku mniejszości narodowej. W Republice Czeskiej nie obowiązuje jednolita regulacja wyborcza, lecz kilka ordynacji wyborczych znajdujących swoje zastosowanie w różnych rodzajach wyborów⁶⁶. Wszystkie ordynacje określają

⁶² Zgodnie z brzmieniem tego przepisu „w postępowaniu cywilnym zapewnia się możliwość korzystania przed sądem z języka macierzystego (dla osób mających inny niż czeski język macierzysty sąd wyznacza tłumacza, jeżeli jest potrzebny w postępowaniu). Por. zákon č. 99/1963 Sb. ze dne 4. prosince 1963, občanský soudní řád (ustawa č. 99/1963 Sb. z dnia 4 grudnia 1963 r. kodeks postępowania cywilnego).

⁶³ Pkt 14 tego przepisu stanowi, że „organy działające w postępowaniu karnym sporządzają swoje decyzje w języku czeskim, ale osoby, które twierdzą, że nie znają języka czeskiego, mogą posługiwać się przed tymi organami językiem macierzystym”. Zob. Zákon č. 141/1961 Sb. ze dne 29. listopadu 1961 r. o trestním řízení soudním (trestní řád) (ustawa č. 141/1961 Sb. z dnia 29 listopada 1961 r. kodeks postępowania karnego).

⁶⁴ Ust. 1 tego przepisu stanowi: „W postępowaniu przed Sądem Konstytucyjnym używa się języka czeskiego. Osoby fizyczne mogą na rozprawie albo innym osobistym spotkaniu używać swojego języka macierzystego”.

⁶⁵ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 ze dne 17. dubna 1967 k provedení zákona o znalcích a tlumočnících (zarządzenie Ministerstwa Sprawiedliwości č. 37/1967 z dnia 17 kwietnia 1967 r. wykonujące ustawę o biegłych i tłumaczach). Zarządzenie to obowiązuje jeszcze do dnia 31 grudnia 2020 r. z uwagi na uchylene ustawy o biegłych i tłumaczach przez ustawę o biegłych, kancelariach biegłych i instytutach biegłych – Zákon č. 254/2019 Sb. ze dne 10. září 2019 o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech.

⁶⁶ Zákon č. 247/1995 Sb. ze dne 27. září 1995 o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů (ustawa č. 247/1995 Sb. z dnia 27 września 1995 r. o wyborach do Parlamentu Republiki Czeskiej i o zmianie innych ustaw); Zákon č. 275/2012 Sb. ze dne 18. července 2012 o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů (zákon o volbě prezidenta republiky) (ustawa č. 275/2012 Sb. z dnia 18 lipca 2012 r. o wyborze Prezydenta i o zmianie niektórych ustaw); Zákon č. 130/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000 o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů (ustawa 130/2000 Sb. z dnia 12 kwietnia 2000 r. o wyborach do przedstawicielstw województw i o zmianie niektórych ustaw); Zákon č. 22/2004 Sb.

zasady informowania wyborców w podobny sposób, jednakże kryteria publikowania informacji wyborczych w języku mniejszości narodowych różnią się. Tylko tytułem przykładu w wyborach prezydenckich kryterium tym jest to, że przynajmniej 10% mieszkańców okręgu wyborczego przyznaje się według ostatniego spisu ludności do narodowości innej niż czeska, z kolei w wyborach do parlamentu czy wyborach samorządowych jest to istnienie komitetu do spraw danej mniejszości. Warto podkreślić też, że przepisy te idą dalej niż § 10 ustawy mniejszościowej, ponieważ mowa jest w nich o wszystkich mniejszościach narodowych, a nie tylko o mniejszościach tradycyjnie i długookresowo zamieszkujących na terytorium Republiki Czeskiej.

Paragraf 11 ustawy mniejszościowej przewiduje ponadto **prawo do wychowywania i kształcenia się w swoim języku ojczystym w szkołach, przedszkolach oraz placówkach szkolnych**. W Republice Czeskiej centralnym organem zajmującym się szkolnictwem na różnych poziomach (od przedszkolnego do szkół wyższych) jest Ministerstwo ds. Edukacji, Młodzieży i Sportu. Z kolei problematykę szkolnictwa, warunków realizacji nauki, właściwych organów instytucji rządowych i samorządowych związanych ze szkolnictwem oraz praw i obowiązków poszczególnych osób fizycznych i prawnych określa ustawa o edukacji⁶⁷. Chociaż ustawa ta w § 13 ust. 1 wyraźnie stanowi, że językiem nauczania jest język czeski, to jednak w ust. 2 tego samego przepisu przewidziane zostały wyjątki korzystne dla mniejszości narodowych (zwłaszcza prawo dostępu do edukacji w języku mniejszości). Wyjątki te zostały uszczegółowione w § 14 ust. 1 ustawy, zgodnie z którym dla członków mniejszości narodowej w gminach, w których działa Komitet ds. mniejszości, edukację (przedszkolną, podstawową, średnią) w języku mniejszości zapewnia gmina⁶⁸, powiat⁶⁹ albo ministerstwo⁷⁰. Warunkiem prowadzenia edukacji w języku mniejszości narodowej w gminie jest jednak zebranie minimalnej liczby dzieci/uczniów należących do danej mniejszości narodowej zgłoszonych do edukacji w języku mniejszości. Liczby te różnią się w zależności od szczebla edukacji oraz od

ze dne 11. prosince 2003 o místním referendu a o změně některých zákonů (ustawa č. 22/2004 Sb. z dnia 11 grudnia 2003 r. o miejscowym referendum i o zmianie niektórych ustaw).

⁶⁷ Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) (ustawa č. 561/2004 Sb. z dnia 24 września 2004 r. o edukacji przedszkolnej, podstawowej, średniej i wyższej, zawodowej i innej – ustawa szkolna).

⁶⁸ Jednostkami samorządu terytorialnego właściwymi w sprawach edukacji są według § 177 ust. 1 ustawy o edukacji gmina i powiat. Obowiązki gmin w zakresie zapewnienia warunków obowiązkowej edukacji określają § 178–180 tej ustawy. Zgodnie z § 179 ust. 1 lit. b obowiązek tworzenia i znoszenia przedszkoli oraz szkół podstawowych z językiem nauczania mniejszości ma gmina lub związek gmin. Zwłaszcza w małych gminach może jednak pojawić się problem finansowania konkretnych placówek edukacyjnych, w takich sytuacjach ustawa daje powiatowi możliwość przejęcia tego obowiązku (§ 181 ust. 2 lit. a).

⁶⁹ Kompetencje powiatu w zakresie edukacji określone zostały w § 181–182 ustawy o edukacji. Zgodnie z § 181 ust. 1 lit. g. „Powiat ma obowiązek zapewnienia warunków dostępu do średniego i wyższego szkolnictwa zawodowego, edukacji dzieci, uczniów i studentów niepełnosprawnych [...]. W tym celu powiat tworzy i znosi np. szkoły średnie z językiem nauczania mniejszości narodowej”.

⁷⁰ § 169 ust. 3 lit. a ustawy o edukacji przyznaje Ministerstwu ds. Edukacji, Młodzieży i Sportu w przypadku nieutworzenia przez gminę lub powiat przedszkoli, szkół podstawowych oraz średnich z językiem nauczania mniejszości narodowej prawo do ich tworzenia lub likwidacji. Jest to zatem uprawnienie subsydiarne, z którego Ministerstwo może skorzystać w przypadku zaniechań ze strony jednostek samorządu terytorialnego.

tę, czy w danej szkole tworzona jest klasa mniejszościowa czy cała placówka edukacyjna⁷¹. Warto też podkreślić, że na podstawie § 14 ust. 4 ustawy o edukacji istnieje możliwość zawarcia przez gminy lub gminę i powiat umowy o zabezpieczeniu edukacji w języku mniejszości (zwłaszcza w kwestiach finansowych). Istnieje również możliwość edukacji dwujęzycznej.

Paragraf 12 ust. 1 i 2 ustawy mniejszościowej gwarantuje członkom mniejszości narodowych **prawo do zachowania i rozwijania swojego języka, kultury oraz tradycji i do jego respektowania**. Prawo to przyznane zostało co prawda wszystkim mniejszościom, nie tylko tym, które „tradycyjnie i długookresowo zamieszkują na terytorium Republiki Czeskiej”, w praktyce jednak to tylko tym ostatnim państwo ma obowiązek „stwarzania warunków realizacji tego prawa, przez popieranie programów (dotacje z budżetu państwa) ukierunkowanych na teatry, muzea, galerie, biblioteki, działalność dokumentacyjną oraz inne aktywności członków mniejszości narodowych”.

Ostatnie z omawianych w tym miejscu praw to przewidziane w § 13 ust. 1 ustawy mniejszościowej prawo do rozpowszechniania oraz przyjmowania informacji w języku mniejszości narodowych. Co ważne, z prawa tego korzystają członkowie wszystkich mniejszości narodowych bez dodatkowych ograniczeń. Zgodnie bowiem z art. 11 ust. 2 europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych: „Korzystanie ze swobód prasowych, ze względu na to, że wiąże się to z dodatkowymi obowiązkami i odpowiedzialnością, może być poddane takim wymogom prawnym oraz ograniczeniom lub karom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego lub w interesie zapobiegania przestępstwom lub naruszeniom porządku publicznego, ochrony zdrowia lub moralności, ochrony dobrego imienia lub praw innych osób, zapobieżenia ujawnieniu informacji poufnych lub dla zagwarantowania powagi i bezstronności władzy sądowej”. Szczegółowych regulacji w tym zakresie dostarczają dwie ustawy. Jedna z nich odnosi się do publikacji prasy periodycznej⁷², druga zaś nieperiodycznej⁷³. Dziesiątki tych wydawnictw jest publikowanych przez organizacje mniejszości narodowych w językach mniejszości. Zwłaszcza wydawnictwo periodyczne jest jednym z priorytetów działalności wszystkich mniejszości. Warto w tym miejscu podkreślić, że o ile każda z mniejszości narodowych ma

⁷¹ Zgodnie z § 14 ust. 2 i 3 ustawy o edukacji: „Klasa, w której prowadzona jest edukacja w języku danej mniejszości, powinna liczyć przynajmniej: w przedszkolu – 8 dzieci, w szkole podstawowej – 10 uczniów, w szkole średniej – 12 uczniów. Z kolei dla powstania całej placówki edukacyjnej z językiem nauczania mniejszości narodowej potrzebne jest: średnio 12 dzieci/uczniów danej mniejszości w klasach przedszkola oraz szkoły podstawowej oraz średnio 15 uczniów danej mniejszości narodowej w szkole średniej”.

⁷² Zákon č. 46/2000 Sb ze dne 22. února 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) [ustawa č. 46/2000 Sb. z dnia 22 lutego 2000 r. o prawach i obowiązkach w zakresie wydawania czasopism oraz o zmianie niektórych innych przepisów (ustawa prasowa)]. Ustawa ta zgodnie z jej § 1 określa niezależnie od języka publikacji i narodowości wydawcy „prawa i obowiązki wydawców i innych osób fizycznych i prawnych w związku z wydawaniem prasy periodycznej”.

⁷³ Zákon č. 37/1995 Sb. ze dne 8. února 1995 o neperiodických publikacích (ustawa č. 37/1995 Sb. z dnia 8 lutego 1995 r. o publikacjach nieperiodycznych).

do wydawania różnego rodzaju publikacje, o tyle zgodnie z § 13 ust. 2 ustawy mniejszościowej prawo do wsparcia finansowego wydawnictw (oraz audycji radiowych i telewizyjnych w ich języku) w formie dotacji z budżetu państwa mają tylko mniejszości, które tradycyjnie i długookresowo zamieszkują na terytorium Republiki Czeskiej.

7. Gwarancje prawne uczestniczenia grup mniejszościowych w życiu społeczno-politycznym

Dla kompletności rozważań poświęconych problematyce mniejszości narodowych w Republice Czeskiej konieczne jest ukazanie jej z płaszczyzny instytucjonalnej. Zgodnie z § 6 ust. 1 ustawy mniejszościowej członkowie mniejszości narodowych mają prawo do aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym oraz w sprawach publicznych, szczególnie w tych, które dotyczą mniejszości narodowych, których są członkami na szczeblu gminy, województwa i na szczeblu ogólnokrajowym. Z kolei w ustępie 2 tego przepisu ustawodawca zagwarantował wykonywanie tych praw za pomocą specjalnych komitetów ds. mniejszości narodowych na szczeblu lokalnym i ogólnokrajowym.

Na poziomie ogólnokrajowym za zabezpieczenie i ochronę praw mniejszości narodowej odpowiada powołana w tym celu Rada ds. Mniejszości Narodowych, która „jest stałym organem doradczym i projektodawczym rządu w kwestiach dotyczących mniejszości narodowych i ich członków oraz ochrony języków mniejszości”⁷⁴. Przewodniczący Rady jest powoływany na wniosek Prezesa Rady Ministrów i ma dwóch swoich zastępców. Jeden z nich działa jako przedstawiciel administracji publicznej, drugi natomiast jest reprezentantem mniejszości narodowych. Rada składa się z 32 członków reprezentujących zarówno szczebel państwowy, jak i skupiających przedstawicieli innych organizacji oraz instytucji, tj.:

- przedstawicieli ministerstw w randze wiceministra (Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Kultury, Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu, Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych),
- przedstawicieli Kancelarii Prezydenta, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnika Rządu ds. Praw Człowieka,
- przedstawiciela Stowarzyszenia Regionów Czech, Związku Miast i Gmin Republiki Czeskiej, oraz przedstawicieli specjalistów,
- 19 przedstawicieli mniejszości narodowych (po jednym lub dwie osoby⁷⁵).

⁷⁴ Art. 1 ust. 1 Statutu Rady vlády pro národnostní menšiny.

⁷⁵ Zgodnie z art. 3 ust. 1 Statutu muszą oni stanowić co najmniej połowę składu Rady. Aktualnie, zgodnie z art. 3 ust. 2 lit. a Statutu Rady ds. Mniejszości Narodowych po jednym przedstawicielu mają następujące narodowości: bułgarska, chorwacka, grecka, rusińska, rosyjska, serbska, ukraińska oraz węgierska. Po dwóch przedstawicieli posiadają: Niemcy, zaś po trzech: Polacy, Słowacy i Romowie.

Do zadań Rady należy zaliczyć przede wszystkim przygotowanie rozwiązań rządowych dotyczących praw członków mniejszości narodowych w Republice Czeskiej. Ponadto ustosunkowuje się ona do projektów ustaw, projektów rozporządzeń rządowych oraz rozwiązań dotyczących praw członków mniejszości narodowych przed przedłożeniem ich pod obrady rządu. Szczególnie istotna wydaje się też kompetencja związana z określaniem sposobu rozdzielania środków finansowych wydawanych z budżetu państwa na rzecz mniejszości narodowych i ich członków.

Ochronę praw mniejszości narodowych na szczeblu lokalnym regulują trzy ustawy. Przewidują one istnienie komitetów do spraw mniejszości narodowych (gminnych, wojewódzkich i dla miasta stołecznego Pragi). Niezbędnym warunkiem ich utworzenia jest stałe zamieszkiwanie na określonym terytorium min. 10% obywateli Republiki Czeskiej pochodzenia danej narodowości wedle ustawy o gminach⁷⁶ oraz min. 5% obywateli wedle ustawy o województwach⁷⁷, a także ustawy o mieście stołecznym Pradze⁷⁸. Warto zwrócić uwagę, że wartości te ustalane są na podstawie ostatniego powszechnego spisu ludności (obecnie na podstawie spisu z 2011 r.). Komitety tworzone są przez gminę (województwo, miasto stołeczne Pragę), a ich członkowie są delegowani przez stowarzyszenie reprezentujące interesy danej mniejszości narodowej. Utworzenie komitetu nie wymaga oczywiście tożsamości narodowej członków danej mniejszości, ważne jest, by łącznie liczba osób przekroczyła wartości procentowe wskazane w przepisach.

Aby zapewnić spójność działań w przedmiocie ochrony praw mniejszości narodowych, Rada ds. Mniejszości Narodowych współpracuje z komitetami ds. mniejszości narodowych na szczeblu gminy, województwa oraz w mieście Pradze. Kooperacja koncentruje się m.in. na tworzeniu warunków sprzyjających realizacji praw mniejszości narodowych, zachowaniu i rozwoju kultury mniejszości etnicznych, propagowaniu informacji w językach mniejszości, edukacji wielokulturowej i wspieraniu tolerancji i szacunku dla innych (art. 2 ust. 1). Natomiast w zakres kompetencji komitetów wchodzi przygotowywanie materiałów informacyjnych o warunkach funkcjonowania organizacji mniejszościowych na poziomie gminnym, powiatowym i regionalnym (art. 2 ust. 2)⁷⁹.

⁷⁶ § 117 ust. 3 zákona č. 128/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000 o obcích (obecní zřizení) (ustawa č. 128/2000 Sb. z dnia 12 kwietnia 2000 r. o gminach).

⁷⁷ § 78 ust. 2 zákona č. 129/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000 o krajích (krajské zřizení) (ustawa č. 129/2000 Sb. z dnia 12 kwietnia 2000 r. o województwach).

⁷⁸ § 78 ust. 2 zákona č. 131/2000 Sb. ze dne 13. dubna 2000 o hlavním městě Praze (ustawa č. 131/2000 Sb. z dnia 13 kwietnia 2000 r. o mieście stołecznym Pradze).

⁷⁹ Por. Statut Výboru pro spolupráci s orgány samosprávy, <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=1368> (dostęp: dnia 14 czerwca 2020 r.).

8. Zakończenie

Podsumowując dotychczasowe rozważania, warto dokonać refleksji nad przyjętym w Republice Czeskiej modelem ochrony mniejszości narodowych. Wydaje się, że przeprowadzona analiza pozwala na przyjęcie, iż w Republice Czeskiej polityka ochrony praw mniejszości ma charakter wyraźnie scentralizowany, a jej poziom lokalny reprezentowany jest przez komitety ds. mniejszości narodowych, nie zawsze i nie wszędzie powoływane do życia. Warto w tym miejscu zauważyć, że gminy nie posiadają zestawu kompetencji, który pozwoliłby im samodzielnie stanowić prawo. Oznacza to, że ich rola ogranicza się do realizacji funkcji informacyjnej i kontrolnej. Funkcjonujące na różnych szczeblach administracji samorządowej komitety mają za zadanie m.in. wspieranie tolerancji i szacunku wobec mniejszości, tworzenie warunków sprzyjających ochronie mniejszości oraz monitorowania, czy nie dochodzi do złamania praw w tym zakresie. Każdy przypadek naruszenia praw mniejszości narodowych mają one natomiast zgłaszać Radzie ds. Mniejszości Narodowych, która to dopiero przy współpracy z innymi odpowiednimi ministerstwami może podjąć odpowiednie kroki. Taki właśnie scentralizowany model organizacyjny prowadzi z jednej strony do wydłużenia czasu podejmowania decyzji w relacji państwo – jednostka samorządu, nie pozwalając na szybką, lokalną reakcję, z drugiej jednak – zapewnia jednolite podejście do niezwykle istotnej kwestii, jaką jest ochrona podstawowych praw i wolności członków mniejszości narodowej. Trzeba pamiętać, że większa decentralizacja kompetencji w tym zakresie z jednej strony mogłaby okazać się bardzo pomocna przy rozwiązywaniu przynajmniej niektórych problemów mniejszości narodowych, z drugiej jednak – niosłaby ryzyko nierównego traktowania w zależności od podejścia do tej kwestii przez daną jednostkę samorządu terytorialnego.

Warto zauważyć, że specyfiką czeskiego modelu ochrony mniejszości narodowych jest dualizm pojęciowy wynikający z regulacji konstytucyjnych i ustawy mniejszościowej. Ta druga bowiem wprowadzając kategorię „mniejszości narodowych tradycyjnie i długookresowo zamieszkujących na terytorium Republiki Czeskiej”, dała podwaliny pod nową, bardziej uprzywilejowaną w stosunku do innych grupę mniejszości narodowych. Rozwiązanie to jest przedmiotem zdecydowanej krytyki w czeskiej doktrynie prawa konstytucyjnego, bardzo zresztą słusznie, bowiem jest ono sprzeczne m.in. ze sformułowaną w art. 1 Karty zasadą równości.

Przeprowadzona w tym opracowaniu analiza pokazuje ponadto, że Republika Czeska nie przyznaje swoim mniejszościom narodowym w zakresie prawa wyborczego żadnych szczególnych przywilejów. Członkowie mniejszości korzystają zatem z takich samych praw jak wszyscy obywatele, na takich samych zasadach mogą tworzyć własne partie polityczne oraz partycypować w wyborach. To powoduje, że zdobycie mandatu przez przedstawicieli

mniejszości jest bardzo trudne⁸⁰. Być może czeski ustawodawca powinien zatem podjąć refleksję nad wprowadzeniem rozwiązań zwiększających udział członków mniejszości w życiu politycznym państwa. Oczywiście taka decyzja wymagałaby daleko idących zmian w podejściu do samej polityki wobec mniejszości narodowych, które nie będą możliwe bez zmiany w strukturze politycznej państwa, a także – co wydaje się jeszcze istotniejsze – bez zmiany sposobu myślenia Czechów.

To właśnie ta ostatnia kwestia wydaje się mieć moim zdaniem kluczowe znaczenie. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na wyniki przeprowadzonego w Republice Czeskiej w 2011 r. spisu powszechnego. Kwestionariusz spisu został skonstruowany w taki sposób, że pojawiło się w nim pojedyncze pytanie – rubryka: Narodowość. Zaznaczono jednocześnie, że podanie danych nie jest obowiązkowe, przy czym możliwe jest wskazanie dwóch narodowości. W praktyce pozostawiono dwa puste wiersze do ewentualnego, samodzielnego uzupełnienia pierwszej i potencjalnie drugiej narodowości. Taki sposób przygotowania kwestionariusza spowodował, że w Republice Czeskiej zjawisko rezygnacji części obywateli z możliwości udzielania informacji na temat własnej przynależności etnicznej, czyli tzw. luka identyfikacji narodowościowej, przybrało skrajną postać. Aż 2,64 mln mieszkańców spośród 10,44 mln (co czwarty obywatel Republiki Czeskiej) zaniechało manifestacji własnej narodowości. Nie ulega wątpliwości, że znacząco przyczynił się do tego komunikat o nieobowiązkowości udzielenia odpowiedzi na to pytanie. Rozwiązanie takie bez wątpienia nie mobilizuje osób uczestniczących w spisie do podzielenia się informacją na temat swojej przynależności narodowo-etnicznej. Wydaje się zatem, że najbliższy spis powszechny, który będzie miał miejsce w 2021 r., powinien zostać przeprowadzony w taki sposób, aby mobilizować obywateli czeskich do wskazania przynależności narodowo-etnicznej. Czy jednak czeski ustawodawca zdecyduje się na to? Czy kwestia wiedzy na temat wskazanej wyżej przynależności będzie wystarczająco ważna i istotna dla mimo wszystko homogenicznego państwa czeskiego? Cóż, czas pokaże.

⁸⁰ Właściwie jedynym ułatwieniem jest stojący po stronie odpowiednich organów państwa obowiązek udzielania informacji wyborczych w językach mniejszości narodowych.

Bibliografia

1. Bankowicz M., *Systemy władzy państwowej Czechosłowacji i Czech. Studium instytucjonalno-polityczne*, Kraków 1998.
2. Gerloch A., Hřebejk J., Zoubek V., *Ústavní systém České Republiky Základy českého ústavního práva*, Praha 2002.
3. Grecová M., [w:] K. Klima (red.), *Komentář k Ústavě a Listině*, Plzeň 2009.
4. Klima K., *Ústavní právo*, Praha 1995.
5. Kulmiński R., *Mniejszość wietnamska w Czechach – zarys problematyki*, „Zeszyty Łużyckie” 2014, nr 48.
6. Matlochová E., *Dostosowanie prawa wewnętrznego w Republice Czeskiej do unijnych wymogów antydyskryminacyjnych na przykładzie prawa pracy*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 3705 *Prawo CCCXX*, 2016.
7. Matlochová E., *Uprawnienia polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis” 2013, nr 2, vol. 2.
8. Mikule V., *Národnostní menšiny v ČR, Pohledem českého práva*, [w:] I. Gabal [et al.], *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*, G plus G, Praha 1999.
9. Moździaara M., *Sytuacja prawna polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej*, [w:] M. Sadowski, A. Spychalska, K. Sadowa (red.), *Z badań nad prawem i administracją*, Wrocław 2014.
10. Pavlíček V. [et al.], *Ústavní právo a státověda, II. díl, Ústavní právo České republiky*, Leges, 2011.
11. Pospíšil I., [w:] E. Wagnerová, V. Šimíček, T. Langášek, I. Pospíšil, *Listina základních práv a svobod. Komentář*, Praha 2012.
12. Skotnicki K., *System konstytucyjny Czech*, Warszawa 2000.
13. Sułkowski J., *Realizacja praw mniejszości polskiej w Czechach i mniejszości czeskiej w Polsce*, [w:] D. Górecki (red.), *Dziedzictwo pogranicza. Realizacja praw mniejszości polskiej na Litwie, Białorusi, Ukrainie i w Czechach oraz mniejszości białoruskiej, litewskiej, ukraińskiej i czeskiej w Polsce*, Łódź 2013.
14. Szyszlak E., *Wietnamczycy w Republice Czeskiej. Między izolacją a integracją*, „Wschodnioznawstwo” 2016.
15. Šimíček V., [w:] L. Bahýľlová [et al.], *Ústava České republiky – Komentář*, Praha 2010.
16. Štěchová M., Kotulan P., Rozum J., *Právní ochrana etnických menšin v ČR*, *Institut pro kryminologii a sociální prevenci*, Praha 2002.
17. Zoulik F., [w:] *Ústava České republiky: Komentář*, red. D. Hendrych, Praha 1997.
18. Żelazny K., *Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych w Republice Czeskiej*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2016, nr 4 (32).

Wykaz aktów normatywnych

1. Sdělení č. 96/1998 Sb. ze dne 30. Dubna 1998 r. Ministerstva zahraničních věcí o sje-dnání Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin
2. Usnesení vlády ČR ze dne 7. prosince 2005 č. 1574 k návrhu na ratifikaci Evropské charty regionálních či menšinových jazyků (ETS 148), otevřené k podpisu členskými státy Rady Evropy ve Štrasburku dne 5. listopadu 1992.
3. Ústava č. 1/1993 Sb ze dne 16. prosince 1992 r. Ústava České republiky
4. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992 Listina základních práv a svobod
5. Ústavní zákon č. 162/1998 ze dne 12. června 1998, kterým se mění Listina základních práv a svobod
6. Ústavní zákon č. 144/1968 Sb., ze dne 4. listopadu 1968 r. o postavení národností v Československé socialistické republice
7. Zákon č. 273/2001 Sb ze dne 2. srpna 2001 r. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

8. Zákon č. 326/1999 Sb. ze dne 30. listopadu 1999 r. o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů
9. Zákon č. 325/1999 Sb. ze dne 23. prosince 1999 r. o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
10. Zákon č. 182/1993 Sb. ze dne 16. června 1993 o Ústavním soudu
11. Zákon č. 198/2009 Sb. ze dne 1. září 2009 r. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací
12. Zákon č. 500/2004 Sb. ze dne 24. června 2004 správní řád
13. Zákon č. 99/1963 Sb. ze dne 4. prosince 1963, občanský soudní řád
14. Zákon č. 141/1961 Sb. ze dne 29. listopadu 1961 r. o trestním řízení soudním (trestní řád)
15. Zákon č. 349/1999 Sb. ze dne 8. prosince 1999 r. o Veřejném ochránci práv
16. Zákon č. 296/2009 Sb. ze dne 22. července 2009 o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011
17. Zákon č. 424/1991 Sb. ze dne 2. října 1991 o sdružování v politických stranách a v politických hnutích
18. Zákon České národní rady č. 2/1969 Sb. ze dne 8. ledna 1969 o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky
19. Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 občanský zákoník
20. Zákon č. 227/1997 Sb. ze dne 3. září 1997 o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech)
21. Zákon č. 301/2000 Sb. ze dne 2. srpna 2000 r. o matrikách, jménu a příjmení
22. Zákon České národní rady č. 200/1990 Sb. ze dne 17. května 1990 o přestupcích
23. Zákon č. 152/1994 Sb. ze dne 22. června 1994 o volbách do zastupitelstev v obcích a o změně a doplnění některých dalších zákonů
24. Zákon č. 130/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000 o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů
25. Zákon č. 254/2019 Sb. ze dne 10. září 2019 o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech.
26. Zákon č. 247/1995 Sb. ze dne 27. září 1995 o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů
27. Zákon č. 275/2012 Sb. ze dne 18. července 2012 o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů (zákon o volbě prezidenta republiky)
28. Zákon č. 22/2004 Sb. ze dne 11. prosince 2003 o místním referendu a o změně některých zákonů
29. Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
30. Zákon č. 46/2000 Sb. ze dne 22. února 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon)
31. Zákon č. 37/1995 Sb. ze dne 8. února 1995 o neperiodických publikacích
32. Zákon č. 128/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000. o obcích (obecní zřízení)
33. Zákon č. 129/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000 o krajích (krajské zřízení)
34. Zákon č. 131/2000 Sb. ze dne 13. dubna 2000 o hlavním městě Praze
35. Věcný záměr nové právní úpravy a pobytu cizinců na území České republiky, volného pohybu občanů EU a jejich rodinných příslušníků a ochrany státních hranic – schválený vládou dne 29. února 2012.
36. Statut rady vlády pro národnostní menšiny, příloha k usnesení vlády ze dne 10. října 2001 č. 1034
37. Vyhláška Ministerstva vnitra č. 326/2000 Sb. ze dne 11. září 2000 o způsobu označování ulic a ostatních veřejných prostranství názvy, o způsobu použití a umístění čísel k označení budov, o náležitostech ohlášení o přechíslování budov a o postupu a označování přidělení čísel a dokladech potřebných k přidělení čísel
38. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 ze dne 17. dubna 1967 k provedení zákona o znalcích a tlumočnících

Streszczenie

Przedmiotem opracowania jest ukazanie problematyki praw mniejszości narodowych i etnicznych w Republice Czeskiej z perspektywy ogólnej bez dogłębnej analizy sytuacji prawno-społeczno-politycznej poszczególnych mniejszości. Właśnie dlatego w pierwszej kolejności ukazano pojęcie mniejszości narodowej i etnicznej, następnie podjęto problem podstaw prawnych ich funkcjonowania z perspektywy zarówno prawa międzynarodowego, jak i prawa krajowego, by wreszcie przejść do analizy wybranych praw przysługujących wszystkim mniejszościom narodowym, jak również tym, które tradycyjnie i długookresowo zamieszkują na terytorium Republiki Czeskiej. Opracowanie zamyka przedstawienie gwarancji instytucjonalnych realizacji praw mniejszości narodowych.

Słowa kluczowe: mniejszość narodowa, prawa i wolności, dyskryminacja, Konstytucja, Karta Podstawowych Praw i Wolności

Summary

In elaboration author focuses on showing problems of national and ethnic minorities in Czech Republic from the general perspective. Article doesn't include in-depth analysis of legal, social and political situation of individual minorities. Firstly we're shown the concept of national and ethnic minority, secondly the author takes up a problem of law basics and their functioning both from the perspective of international and national law and eventually we are moving to the analysis of selected rights of all national minorities and these who live traditionally and for a long time in the territory of Czech Republic. Elaboration completes presentation of institutional guarantees for the realisation of rights of national minorities.

Keywords: national minority, rights and freedoms, discrimination, Constitution, The Charter of Fundamental Rights and Freedoms

